

JOVILĖ BAREVIČIŪTĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

PLATONO ONTOLOGIJA KAIP J. BAUDRILLARD'Ų MEDIJŲ FILOSOFIJOS METODOLOGINĖ PRIELAIDA

The Ontology of Plato as the Methodological Supposition
for the Philosophy of Media of J. Baudrillard

SUMMARY

The article deals with possible influence of Plato's ontology in the contemporary media philosophy of J. Baudrillard. The author performs a comparative analysis of the ontological concepts of the visible by Plato and the contemporary hyperreality by J. Baudrillard. The author concludes that even if these two conceptions correlate with each other, essential differences are found with respect to the referency of the relationship between the objects and the signs.

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariama menama Platono ontologijos įtaka šiuolaikinei J. Baudrillard'o medijų filosofijai, pastarąją pasiekianti tam tikro teorinio chronologinio aplinkkelio būdu. Straipsnio autorė imasi Platono regimojo pasaulio ir J. Baudrillard'o šiuolaikinės hipertikrovės ontologinių sampratų lyginamosios analizės. Prieinama prie išvados, kad, nors šios dvi sampratos ir koreliuoja tarpusavyje, tačiau aptinkama ir jų esminių skirtumų objektų ir ženklų referentiškumo atžvilgiu.

ĮVADAS

Jeano Baudrillard'o medijų teorijoje, pavieiktoje ją atstovaujančių mąstytojų chronologiškai priklausančioje šiuolaikinės filosofijos srovei, o todėl esmingai išvalgų, aptinkamas tam tikras neoplatonizmo elementas. Autoriaus sukurtas

RAKTAŽODŽIAI: Platonas, Baudrillard'as, ontologija, eidas, simuliakras.

KEY WORDS: Plato, Baudrillard, ontology, eidos, simulacrum.

šiuolaikinio pasaulio vaizdas, balansuojantis ties filosofijos ir sociologijos riba, vargiai atsiejamas nuo mūsų gyvenamosios epochos socialinio būvio fone jo skleidžiamų metafizinių apmąstymų, patyrusių netiesioginę Platono ontologijos įtaką. Baudrillard'o atliekama ontologinė analizė atveda jį prie išvados, esą šiuolaikinėje epochoje dėl visa apimančios naujųjų medijų¹ įtakos tikrovė kaip tokia yra nunykusi, o jos vietą užėmusi hipertikrovė panaši į Platono aprašytą regimąją pasaulį, tačiau – ne identiška pastarajam. Ontologinė ir socialinė analizės, esmingai sąveikaujančios tarpusavyje, filosofui tampa metodologiniais atskaitos taškais gvildenant šiuolaikinės tikrovės ir visuomenės problemas. Jei, remiantis Baudrillard'u, šiuolaikinė naujųjų medijų simuliuojama² tikrovė transformuojama į hipertikrovę, tai pakinta klasikinių binarinių opozicijų santykis ir įvyksta tam tikras jų metafizinis „apvertimas“, reikalaujantis naujos ontologinės analizės ir interpretacijos. Jo tekstuose

pateikiamos ontologinės idėjos primena Platono septintojoje *Valstybės (Politėja, 360 m. pr. Kr.)* knygoje aprašytą regimojo pasaulio vaizdą, pasitelkiant nelaimėlių kalinių – niekada nemačiusių metafizinės saulės šviesos ir šešėlius ant olos sienų manančių esant tikraisiais daiktais – pavyzdį. Tačiau, nepaisant šios teorinės analogijos, neišvengiamai dera pastebėti, kad Platono ir Baudrillard'o pateikiamų tikrovės sampratų palyginimas yra iš esmės problemiškas dėl empirinės tikrovės ir hipertikrovės bei daikto ir jo atvaizdo filosofškai interpretuojamo santykio kaitos skirtingose idėjų istorijos srovėse. Kyla klausimai, kokia Platono ontologijos, Baudrillard'o metafizinius apmąstymus pasiekiančios tam tikru chronologiniu aplinkkeliu, įtaka? Koks Platono regimosios tikrovės ir Baudrillard'o hipertikrovės santykis? Kaip įmanomas šių dviejų sampratų palyginimas? Ir kokiame hipotetiniame taške galima aptikti šių mąstytojų metafizinių išvalgų sąlytį?

TIKROVĖS IR HIPERTIKROVĖS SĄVOKŲ REIKŠMĖ ŠIUOLAIKINIO FILOSOFINIO-SOCIOLOGINIO MĄSTYMO PERSPEKTYVOJE

Siekiant įrodyti menamą Platono ontologijos įtaką Baudrillard'o skleidžiamoms metafizinėms idėjoms pirmiausia būtina aptarti šį tyrimą organizuojančias tikrovės ir hipertikrovės sąvokas. Pirmoji jų – tikrovės sąvoka – remiantis *Oksfordo anglų kalbos žodynu (Oxford Dictionary of English, 2005)*, kasdienėje vartosenoje reiškia „aktualiai egzistuojančių dalykų padėtį“. Ši sąvoka plačiausia prasme apima visa tai, kas yra, t.y. ir tai, kas

suvokiama juslėmis, ir tai, kas pasiekiamą vien tik proto pastangomis. Todėl tikrovė kaip tokia, kaip rašoma žodyne, apima tiek būtį (angl. *being*), tiek ir niekį (angl. *nothingness*), tuo tarpu egzistencija visada apsiriboja tik buvimu. Čia pateikiamos keturios daiktavardžio *tikrovė* reikšmės versijos: 1. aktualiai egzistuojančių dalykų padėtis, priešpriešinama jų idėjai ar tariamai egzistencijai; 2. aktualiai suvoktas ar pamatytas daly-

kas; 3. svarbiausias buvimo bruožas, pagrindinė egzistavimo kokybė; 4. padėtis ar kokybė, nulemianti egzistencijos ar substancijos kaip tokios esmė³. Mūsų manymu, toks *Oksfordo anglų kalbos žodyne* (Soanes, Stevenson 2005) pateikiamas tikrovės apibrėžimas nors ir gali būti pakankamas kasdienėje vartosenoje, tačiau filosofiniame diskurse sąvoka *tikrovė* vartojama kur kas plačiau, tam tikrose filosofijos srovėse tikrovei priskiriant ir tai, kas peržengia aktualiąją *čia* ir *dabar* situaciją. Skirtingoms filosofijos istorijos epochoms priklausantys mąstytojai atitinkamai pateikia ir skirtingas tikrovės sampratas, neretai tampančias filosofinių diskusijų ir ginčų objektais. Jei Platono ontologijos kaip klasikinės būties teorijos tikslas yra aptarti pagrindines tikrovės kategorijas ir jų tarpusavio sąveikas, tai Baudrillard'o metafiziniai apmąstymai, kurių objektas yra naujųjų medijų kuriama šiuolaikinė hipertikrovė, nukreipti į tradicinės tikrovės perteklių ir jo hiperontologinę⁴ struktūrą. Hipertikrovės terminas šiuolaikinėje filosofijoje, semiotikoje ir medijų teorijose nusako tikrovės ir iliuzijos samplaiką, besirandančią itin suklestėjus suskaitmenintoms naujosioms medijoms, lemtingoms šiuolaikinės technokultūros plėtrai. Hipertikrovė – tai daugybės medijų

rūšių apibrėžtų ir persunktų įvykių bei patirčių visuma. Pavyzdžiui, asmuo, užsiimantis kibernetiniu seksu, išgyvena kompiuterio s(t)imuliuojamus pojūčius, kuriuos pastarasis siuncia vartotojo smegenims. Šiuo atveju neegzistuoja joks antrasis asmuo, su kuriuo būtų galima užmegzti meilės romaną tikroveje. Pasak Joe L. Kincheloe, panašiai nutinka ir su *McDonald's* restoranų logotipu: raidės *M* auksinės arkos tariamai nurodo natūralaus maisto rojų, į kurį galima patekti, vos tik pravėrus šio restoranų tinklo duris, tačiau iš tikrųjų ten prekiaujama žemos kokybės greituoju maistu⁵. Veikale *Simuliakrai ir simuliacija* (*Simulacres et simulation*, 1981) Baudrillard'as teigia, kad taip tikrovę išstumia simuliakras⁶, ją ne kopijuojantis, bet vaizduojantis „tikresnę negu tikrą“⁷, kaip ir Jorge Luiso Borgeso aprašomas žemėlapis, kuriame, pernelyg išsamiai sutartiniais ženklais nurodant tam tikros vietovės objektus, dėl tikroviškumo „santirščio“ pastarųjų paieškos tampa bevaisės⁸. Dirbtinis tikrovės išryškinimas Baudrillard'o mąstymo perspektyvoje kuria tikrovės, „tikresnės už tikrąją“ rūšį – hipertikrovę. Kyla klausimas, kokie gali būti bendri teoriniai Platono regimojo pasaulio ir Baudrillard'o hipertikrovės sąlyčio taškai?

Literatūra ir nuorodos

¹ Medija (angl. *media*) – priemonė; vidurys; aplinka; tarpė; tarpininkas (Žr.: *Oxford Dictionary of English*. Eds. C. Soanes, A. Stevenson. – Oxford: Oxford University Press, 2005). Ši sąvoka turi dvi prasmes: siaurąją prasme ji reiškia žiniasklaidą bei masines informavimo ir komunikavimo priemones, plačiąją – mediumą

(angl. *medium*), t.y. priemonės ir būdus perduoti ir laikyti informaciją, tam tikrą tarpininką ar tarpę tarp dviejų ar daugiau komunikacijos dalyvių (Žr.: *Oxford Dictionary of English*. Eds. C. Soanes, A. Stevenson. – Oxford: Oxford University Press, 2005). Marshallas McLuhanas (1911–1980) knygoje *Kaip suprasti medijas: Žmo-*

gaus tęsiniai (*Understanding Media: The Extensions of Man*, 1964) bet kokias technines žmogaus raiškos formas, technologijas ir net veiklos žaliavas traktuoja kaip medijas. Tačiau, jas klasifikuojant į senąsias ir naujasias, pirmosioms paprastai priskiriami laikraščiai ir žurnalai, paštas, radijas, kinas ir televizija, o antrosioms – pasaulinis interneto tinklas bei šiuolaikinės skaitmeninės ir mikroprocesorinės technologijos. Vis dėlto tokia senųjų ir naujųjų medijų perskyra yra iš esmės problemiška, nes pastarųjų naujumas, remiantis McLuhanu, gali būti suprantamas ir kaip turinio naujumas (Žr.: Marshall McLuhan. *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai*, Vilnius: Baltos lankos, 2003). Šiuo atžvilgiu senosios medijos išlieka tik todėl, kad yra skaitmeninamos ir taip įgyja tam tikrų naujosios būdingų bruožų. Taigi darant perskyrą tarp senųjų ir naujųjų medijų, pirmosioms sąlygiškai galima priskirti tas priemones ir technologijas, kurios suteikia galimybę ne tik pasyviai naudotis viešąja žiniasklaida, bet ir aktyviai ją manipuliuoti informaciniu, komerciniu ir korporaciniu lygmenimis.

- ² Simuliacija (lot. *simulatio*) – dėtis, poza; apgaulinga ataka, apgaulingas manevras, apgaulė, apgavikas; apsimesti, apsimestinis, apsimitamas, apsimitimas, apsimetėlis; atkūrimas; butaforinis; daryti klaidinantį judesį; dirbtinis; fiktyvus; imitacija, imitavimas; klaidinančiai manevruoti; klastotė; liniuotas popierius; maivytis; modeliavimas; nenuoširdumas; netikras; padaryti pozą; padirbiny, padirbti; pastatyti į keblį padėti; pozavimas, pozuoti; pretekstas; pretenzija, pretenzingumas; simuliacija, simulant, simuliuojamas, simuliuoti; sudaryti; sugluminti; suklastotas; užduoti, vaidinti; vaidavimas; veidmainiavimas, veidmainystė (Žr.: D. P. Simpson. *Cassell's Latin Dictionary: Latin-English, English-Latin*. – Los Angeles: Cassell's, 1977, p. 655).

Epistemologinė (kompiuterinė) simuliacija apibrėžiama kaip tam tikros egzistuojančios ar išivaizduojamos sistemos modelio suprojektavimas ir reikiamų eksperimentų atlikimas, pasitelkiant tą modelį (Žr.: R. Axelrod. *The Evolution of Cooperation*. – New York: Penguin Books, 1984; R. Axelrod. *The Complexity of Cooperation: Agent-Based Models of Competition and Collaboration*. – Princeton, New Jersey: Princeton Univer-

sity Press, 1997; J. M. Epstein, R. Axtell. *Growing Artificial Societies from the Bottom Up*. – Cambridge (Mass): MIT Press, 1996; N. Gilbert, K. G. Troitzsch. *Simulation for the Social Scientist*. – Buckingham: Open University Press, 1999; P. Humphreys. *Extending Ourselves: Computational Science, Empiricism, and Scientific Method*. – Oxford: Oxford University Press, 2004.

Ontologinė simuliacija, kurios konceptą savo tekstuose plėtoja Baudrillard'as, reiškia dirbtinį tikrovės išryškinimą, (pa)dauginimą ar „santirštį“. Visuotinis simuliacijos procesas, pasak mąstytojo, destruktiviai veikia empirinę tikrovę, todėl ji nunyksta ir jos vietą užima šiuolaikinė naujųjų medijų steigiamą hipertikrovė (Žr.: Jean Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*. – Vilnius: Baltos lankos, 2002; Jean Baudrillard. *Simulations*. – New York: Semiotext(e), 1983; Jean Baudrillard. *The Perfect Crime*. – London, New York: Verso, 1996).

- ³ *Oxford Dictionary of English*. Eds. C. Soanes, A. Stevenson. – Oxford: Oxford University Press, 2005.

- ⁴ Hiperontologija – hiper + ontologija reiškia ontologijos perteklių. Jei ontologija (gr. *on*) – būtis, tikrovė (Žr.: A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, с. 1366) + gr. *logos*) – protas, protingas pagrind(im)as, priežastis, (galutinis) tikslas, pamatas; santykis, proporcija, matas; reikšmė, ryšys (A. Д. Вейсман. *Греческо-русский словарь*. – Москва: Греко-Латинский кабинет Ю. Шичалина, 1991, с. 766–767) traktuojama kaip filosofijos disciplina, kaip svarbiausia metafizikos šaka, tyrinėjanti būti, tikrovę ir egzistenciją, taip pat pagrindines jų kategorijas bei bandanti išsiaiškinti, kokios ir kokių tipų esiniai egzistuoja, tai hiperontologija nagrinėja būties, tikrovės ir egzistencijos perteklių bei jų struktūrą, t.y. hiperbūtį, hipertikrovę ir hiperegzistenciją, steigiamą pasitelkus kalbą, vaizduotę ar (naujasias) medijas.

- ⁵ Joe L. Kincheloe. *The Sign of the Burger: McDonald's and the Culture of Power*. – Philadelphia: Temple University Press, 2002, p. 22–32.

- ⁶ Simuliakras (lot. *simulacrum*) – (pa)(si)rodydas; supratimas, suvokimas; nuorašas, kopija; vaizdinys; simbolis, emblema; pavidalas, forma; dvasia, siela, vėlė, šmėkla, vaiduoklis, dvigubas vaizdas (TV ekrane); paveikslas, atvaizdas; pa-

našumas; pamėgdžiojimas, imitacija; iliuzija; šešėlis, atspindys, šešėlinis vaizdas; reprezentacija, (at)vaizdas; ženklas, žymė; prasmė; statuta, skulptūra; pavyzdys (Žr.: D. P. Simpson. *Cassell's Latin Dictionary: Latin-English, English-Latin*. – Los Angeles: Cassell's, 1977, p. 659, 693, 699, 732, 789). Baudrillard'o medijų filosofijoje simuliakras apibrėžiamas kaip optinė apgaulė, sąmonės fantomas, tikrumo iliuzija, atsirandanti nepriklausomai nuo objekto ir jo požymių. Žr.:

Jean Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*. – Vilnius: Baltos lankos, 2002; Jean Baudrillard. *Simulations*. – New York: Semiotext(e), 1983; Jean Baudrillard. *The Perfect Crime*. – London, New York: Verso, 1996).

⁷ Jean Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*. – Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 7–54.

⁸ Jorge Luis Borges. On Exactitude in Science // Jorge Luis Borges. *Collected Fictions*. – London: Penguin Books, 1998, p. 325.

B. d.